

Eenzaamheid en stilte

Over eenzaamheid: Cato, Høeg, Kopland, Krog, Mercier

Over stilte: de Moor, Kjaerstad

Over stilte en muziek: Nolens

Ik houd niet van mensen die aldoor maar praten en geen rustpauzes nemen voor hun woordenstroom. Het is alsof ze bang zijn voor de stilte die valt als er tussen mensen niet gesproken wordt. Hun praten en denken komen niet uit hun innerlijk voor. De filosofie heeft me geleerd groot belang te hechten aan de innerlijke dialoog met jezelf. De filosofe Hannah Arendt (1906-1075) had hier veel mooie namen voor: 'geluidloze dialoog tussen mij en mijzelf', 'geestelijke tweespraak', 'innerlijk gesprek, waarin ik zelf de gesprekspartner ben', 'praten met en luisteren naar mezelf', 'meditatief denken'. Dit is de plaats waar het geruis van iedere dag afwezig is. Hier ben je met jezelf alleen. Het is de innerlijke bron van het denken. Ze vraagt eenzaamheid en stilte.

Cato (94-46 v.Chr.) - Met zichzelf alleen

Een uitspraak van Cato luidt:

'Een mens is nooit actiever dan wanneer hij niets doet, en nooit minder alleen dan wanneer hij met zichzelf alleen is' (Cato, I.17)

Peter Høeg, 1957) - De stilte van de eenzaamheid

In zijn boek 'De stilte en het meisje' beschrijft Høeg niet alleen de uiterlijke lotgevallen van de hoofdpersoon Kaspar Krone, maar ook zijn innerlijk leven, waarin de stilte een belangrijke rol speelt. Daarin is hij in staat de innerlijke wereld van anderen aan te voelen. In een gesprek met zijn taxichauffeur Franz Fieber legt hij dit uit, wat voor hem stilte is.

'Er zijn twee soorten stilte', zei Kaspar, 'zo ervaar ik het althans. Je hebt de hoge stilte, de stilte achter het gebed. De stilte wanneer je dicht bij het goddelijke bent. De stilte die de geconcentreerde, ongeboren aanwezigheid van al het geluid is. En dan is er die andere stilte. Hopeloos ver van God verwijderd. En van andere mensen. De stilte van de afwezigheid. Van de eenzaamheid'. Hij voelde hoe open de jongen was. Er was contact. Interferentie. Ze waren heel dicht bij elkaar. 'Ik ken ze', zei Franz Fieber, 'Die twee soorten. Ik ken ze allebei'. 'Die twee mensen tegenover wie ik zat, waren geluiddood. Iets had zich van hen afgekeerd'. Kaspar pakte de ander bij zijn bovenarm. Als je echt tot iemand wilt doordringen, gaat dat het beste via fysiek contact. 'Maar achter die stilte, achter dat isolement, klonken ze net als andere mensen. Als jij en ik. Dus net als jij en ik als wij ooit in die situatie terecht zouden komen, als de wereld zich van ons afkeerde. Of als wij onszelf van de wereld afkeerden. Wij hadden het kunnen zijn. Wij kunnen het worden. Dat dacht ik toen ik tegenover hen zat. Dat ik het had kunnen zijn' (Høeg P. 2006, 189-190).

Jan Kjaerstad (1953) - Tijd voor stilte

De hoofdpersoon in de roman 'De veroveraar' beschrijft het gevoel, dat hij leeft.

'Alle verhalen gaan over dat wat niet gezegd wordt, niet geschreven. Tijd voor stilte. Tijd om het gewicht van je eigen lichaam te voelen. Tijd om naar het kloppen van het hart te luisteren. Dit wonder. Te leven. Een nieuwe seconde te krijgen. En nog een. Nog een. Nog een' (Kjaerstad J. 2000, 342).

Rutger Kopland (1934-2012) - Besef van eenzaamheid

Eenzaamheid komt in de buurt van geluk. Ze heeft ook met poëzie te maken.

Intensiteit van leven

'Nogmaals wil ik hier het misverstand uit de weg helpen dat het in een gedicht gaat om wat een auteur zelf heeft meegemaakt. Zelf heb ik nooit een kind verloren aan de dood, terwijl het gedicht me treft op een existentiële plek in mijn ziel. Geen medelijden, geen verdriet, geen blijdschap voel ik, het is eigenlijk geen gevoel dat ik voel, het is meer een besef, een besef van zoiets als 'eenzaamheid'. Het is helemaal geen onaangenaam besef. Het is de gedachte: ja, met deze dreiging van ooit alleen te moeten vallen en alleen te moeten laten vallen, daarmee moet ik leven, ja zelfs, daaraan dank ik de intensiteit van het leven, op zo'n moment, tijdens het lezen van dit gedicht' (Kopland R. 1989, 21).

Eenzaamheid en poëzie

'In de essaybundel Het mechaniek van de ontroering schreef ik: bij ontroering is het alsof je herinnerd wordt aan iets onbekends, alsof een sleutel een slot in je lichaam en je ziel opent, waarvan je niet wist dat je het wist dat je het in je had, alsof je iets leest of ziet, waarvan je niet wist dat je het wist. Ontroering is een gevoelloos voelen, een gedachtenloos denken, waarvan de inhoud nog het beste kan worden benaderd met: zo is het, zo was het, en zo zal het altijd zijn, of, anders gezegd, ik zie dit, niet omdat ik het er zelf van maak, maar omdat het zo is [...].

Ontroering, kortom, is een toestand waarin de onbewuste vanzelfsprekendheid van onze relatie met de wereld is verstoord. Het is een eigenaardig 'objectief' besef, dat we verdriet of vreugde proberen te noemen, maar het niet is. Alleen het woord 'eenzaamheid' komt in de buurt. Als we de tijdelijkheid en de vluchtigheid van ons verhaal over de wereld herkennen blijft die eigenaardige eenzaamheid over.

Deze eenzaamheid wordt opgeroepen door poëzie. Maar niet alleen door poëzie. Alle kunst doet dat. Meer nog, deze eenzaamheid wordt bij mij opgeroepen door alles wat mij herinnert aan het onbekende. Ik wist niet dat ook gebouwen dat konden. Maar hier gebeurt het. Hoe komt dit?

Het woord eenzaamheid wordt in het algemeen niet in verband gebracht met een aangename gemoedstoestand, laat staan met een gevoel van geluk. Maar de eenzaamheid die ik hier bedoel heeft alles met geluk te maken. Hoezeer ook geluk afhankelijk wordt geacht van bij elkaar horen, verbondenheid, niet eenzaam zijn, het is juist het besef van eenzaamheid dat ons in staat stelt het gevoel van bij elkaar horen en verbondenheid te ervaren. Denk aan onze dierbaarste momenten (Kopland R. 2003, 127-128).

Antjie Krog (1952) - Moslimtraditie

In haar beschrijving van de reis die zij met vele andere dichters maakte door Zuid-Afrika. Op dag 10 zegt Antjie Krog: 'Later die avond zit iedereen op de binnenplaats om meer poëzie te horen van Amina Saïd. Deze zegt dat stilte haar gedichten stuurt' (blz.356).

'De nadruk op eenzaamheid in Amina's werk sluit aan bij de Arabische moslimtraditie, zegt Zein. 'In een van de eerste gedichten in het Arabisch staat:

*de maandag het duin
het geluid van mijn paard
hierbij leef ik.*

Het is een gedicht over de vrede die wordt aangetroffen in de stilte en de eenzaamheid.

'Ik voel me nooit alleen', zegt Chenjerai. 'Ook al ben ik alleen, het gras praat met me, de bomen, de voorouders, de geschiedenis' (Krog A. 2004, 357-358).

Pascal Mercier (1944) - Eenzaamheid

In zijn aantekeningen probeert Prado onder woorden te brengen, wat voor hem eenzaamheid is.

Herinnering van Adriana

'In zijn laatste jaar klaagde hij er vaak over dat hij niet begreep waar de eenzaamheid, waar we allemaal zo bang voor zijn, eigenlijk uit bestond. 'Wat is het toch dat wij eenzaamheid noemen', zei hij, 'het kan niet gewoon de afwezigheid van de anderen zijn, je kunt alleen zijn en helemaal niet eenzaam en je kunt onder mensen zijn en toch eenzaam, wat is het dan toch? Het hield hem voortdurend bezig dat we te midden van een groep mensen toch eenzaam konden zijn (Mercier P. 2006, 305-306).

Woorden van Prado zelf: woedende eenzaamheid

'Is het zo dat alles wat we doen uit eenzaamheid wordt gedaan? Is het om die reden dat we afzien van alle dingen waarvan we aan het eind van ons leven berouw hebben? Is dat de reden waarom we zo zelden zeggen wat we denken? Waarom anders houden we vast aan al die ontworpen huwelijken' leugenachtige vriendschappen, saaie verjaardagsdiners? Wat zou er gebeuren als we al die dingen zouden opgeven, een eind zouden maken aan de sluipende chantage en voor onszelf zouden kiezen? Als we onze onderdrukte wensen en onze woede over de slavernij waaronder we lijden vrijuit zouden uiten? Want de gevreesde eenzaamheid – waaruit bestaat die eigenlijk? (Mercier P. 2006, 315).

Piet de Moor (1950) - Soorten stiltes

In zijn aantekeningen op zaterdag 2 april 2005 geeft De Moor een opsomming van allerlei soorten stiltes die in zijn leven kunnen voorkomen.

'Mijn stiltes: nachtelijke stilte, gespannen stilte, stilte voor de storm, vredige stilte, duurzame stilte, verraderlijke stilte, gewijde stilte, beklemmende stilte, windstilte, diepe stilte, dodelijke stilte, verbroken stilte, doodse stilte, heimelijke stilte, intredende stilte, tijdloze stilte, kerkhofstilte, ingetogen stilte, eeuwige stilte. 'Maar bovenal is er de stilte van de zomeravonden' (in Algiers, Albert Camus). Na de opsomming van al mijn vorige stiltes, herinner ik me – maar waar precies? – bij Gabriel García Márquez: een stekelige stilte, een stilte die altijd op grote rampen volgt' (Moor de P. 2007, 98).

Leonard Nolens (1947) - De wereld ontvluchten

Nolens bekijkt de stilte vanuit de muziek.

'Glenn Gould: het verlangen, op zijn tweeëndertigste, naar eenzaamheid, stilte, perfectie. Soms worden de stemmen in jou zo luid, zo druk, dat je de wereld moet ontvluchten om ze te ontwarren. Meerstemmigheid van de afzondering. Polyfonie van de alleenspraak. Fuga waarin de piano, jij en Bach niet meer van elkaar te onderscheiden zijn. Stilte: het met talloos veel stemmen volmaakt gespannen web van het ik' (Nolens L. 1994, 185).